

Προοίμιο (συνέχεια) - Πρόθεση - Πίστεις

§§ 3-35

Προτεινόμενοι διδακτικοί στόχοι (Κείμενο από μετάφραση)

Να κατανοήσουν οι μαθητές

- γιατί ο Ισοκράτης θεωρεί την κατάσταση της εποχής του κρίσιμη,
- ποια είναι η σημασία της **δύναμης** που έχει ένα κράτος στην άσκηση της πολιτικής του. Πόσο εύκολο είναι η δύναμη και τα χρήματα να οδηγήσουν σε άφρονες πράξεις,
- το νόημα του αποσπάσματος *ἔστι γὰρ ψυχὴ πόλεως οὐδέν ἕτερον ἢ πολιτεία, τσαύτην ἔχουσα δύναμιν ὅσων περ ἐν σώματι φρόνησις* αξιοποιώντας παραδείγματα από τη σύγχρονη διεθνή πολιτική ζωή,
- ότι η πρόταση για επιστροφή στην αρετή των προγόνων¹⁰ δεν είναι καθυστέρηση ή οπισθοδρόμηση, ούτε κατάργηση δημοκρατικού δικαιώματος και ανασύσταση μιας ολιγαρχικής πολιτείας, αλλά πολιτική για την αναμόρφωση των ηθών της αθηναϊκής κοινωνίας της εποχής του ρήτορα,
- ότι ο Ισοκράτης στο λόγο του θίγει θέματα που και σήμερα είναι ζητούμενα: ατομικό και δημόσιο συμφέρον, ποιότητα της καθημερινής ζωής, τήρηση των αρχών και των αξιών, αλληλεγγύη μεταξύ των πολιτών.

Επισημάνσεις

1. Για το νόημα του αποσπάσματος βλ. σχετικά χωρία: *Παναθην.* 138, *Ἄριστ. Πολιτ.* 1295a 40, *Δημοσθ. Κατὰ Τιμοκράτους* 210.
2. Η δημοκρατία έχει τη δύναμη **αυτοδιόρθωσης** χωρίς να φθάνει στο σημείο αναστολής της λειτουργίας της.
3. Τα ιδανικά του Ισοκράτη είναι: **δικαιοσύνη, ελευθερία, αξιοκρατία**, γι' αυτό και παραπέμπει στο παρελθόν, απ' όπου αντλεί παραδείγματα, ενώ δεν ενδιαφέρεται για όσα κακά μπορούσαν να έχουν συμβεί.

¹⁰ Βλ. βιβλίο καθηγητή σσ. 287-289.

4. § 20: «Οἱ γὰρ κατ' ἐκείνον τὸν χρόνον ... τοὺς πολίτας ἐποίησεν»
μπορεί να συνεξετασθεῖ ἀπὸ ἀποψη ιδεῶν και θέσεων με τα σχετικά χωρία: Θουκ.3, 83, 4 κ.εξ., Πλάτων. Πολιτεία 560-561.
5. § 22: «... οὐκ ἐξ ἀπάντων κληροῦντες, ἀλλὰ τοὺς βελτίστους καὶ ἱκανωτάτους»
μπορεί να συνεξετασθεῖ ἀπὸ ἀποψη ιδεῶν και θέσεων με τα σχετικά χωρία: Ἴσοκρ.: Νικοκλῆς 14 κ. εξ. και Πρὸς Νικοκλέα14, Πλάτωνος Πολιτεία 558c, Πλάτωνος Νόμοι 757 Β c, Ἄριστ. Πολιτικά 1301a26 κ. εξ.
6. § 24: « ... Εἰδέναι τὰς ἐκ τῶν ἀρχαίων προσόδους ... αὐτοῖς»: μπορεί να συνεξετασθεῖ ἀπὸ ἀποψη ιδεῶν και θέσεων με τα σχετικά χωρία: Ἴσοκρ. Παναθην. 76, Περί Εἰρήνης 42 κ. εξ., και Παναθην. 145 κ. εξ.
7. § 25: «Οὕτω δὲ ὑπείχοντο ... δεομένους»: μπορεί να συνεξετασθεῖ ἀπὸ ἀποψη ιδεῶν και θέσεων με τα σχετικά χωρία: Ἴσοκρ. Παναθην. 146, Πλάτωνος Πολιτεία 347B, 520d.
8. § 33: «Ἐώρων ... πειθομένους»: Ο διαχωρισμός του ορθοῦ και του εσφαλμένου ἀπὸ το νόμιμο. Ως παράλληλο κείμενο μπορεί να αξιοποιηθεῖ το χωρίο Ἄριστ. Ῥητορική, 1374b21, ὅπου διακρίνεται η Ἀριστοτελική διαστολή μεταξύ ἰσότητος και δικαιοσύνης με τη βασικὴ ἰδέα: «Ο διαιτητὴς φροντίζει για την ἰσότητα, ο δικαστὴς για τον νόμο».

Αθήνα, Αρχαία Αγορά

1. Ερμηνευτικές ερωτήσεις ανοικτού τύπου

1.1. Ερωτήσεις ελεύθερης ανάπτυξης

1. Με ποιες σκέψεις, σύμφωνα με τον Ισοκράτη, οι Αθηναίοι θα αγνοήσουν το περιεχόμενο της ομιλίας του;
2. Ποιες απόψεις διατυπώνει ο ρήτορας για τις πόλεις που δείχνουν υπερβολική εμπιστοσύνη στη δύναμή τους;
3. Ποια γνώμη διατυπώνει ο Ισοκράτης για τον πλούτο και τη φτώχεια;
4. Σε ποια κατάσταση οδήγησε την Αθήνα και τη Σπάρτη η αντίληψή τους για τη δύναμη;
5. Ποια ιστορικά γεγονότα αποδεικνύουν, κατά τον Ισοκράτη, τα αρνητικά αποτελέσματα στα οποία οδήγησε την Αθήνα και τη Σπάρτη η υπερβολική τους αυτοπεποίθηση¹¹;
6. Να αξιοποιήσετε τις πληροφορίες της εισαγωγής του σχολικού βιβλίου (σ. 20) για να εξηγήσετε:
 - α) τι είναι το παράδειγμα ως στοιχείο της τεχνικής ενός ρητορικού λόγου και
 - β) πώς χρησιμοποιείται από τον Ισοκράτη στις §§ 6-10 για να οργανώσει την επιχειρηματολογία του¹².
7. Ποια γεγονότα συνετέλεσαν στην ανανέωση του μίσους των Ελλήνων και της έχθρας προς το βασιλιά των Περσών;
8. Ποια γεγονότα αποδεικνύουν, κατά τον Ισοκράτη, την κρισιμότητα της κατάστασης; Ποια είναι η συμπεριφορά των Αθηναίων στην κατάσταση αυτή¹³;
9. Πού αποδίδεται η αδυναμία της Αθήνας να αξιοποιήσει τις επιτυχίες του Κόνωνα και του Τιμόθεου;

¹¹ Ο ρήτορας αναφέρεται στην ηγεμονική θέση που κατέκτησε η Αθήνα με τη συνετή πολιτική της μετά τους περσικούς πολέμους και την οποία απώλεσε και λόγω της υπεροπτικής στάσης της έναντι των συμμάχων. Έτσι οδηγήθηκε σε ταπεινωτική ήττα από τη Σπάρτη.

¹² Εδώ μπορεί να υποβοηθηθεί η ερώτηση με απάντηση, αφού στο βιβλίο του καθηγητή υπάρχει καλή και αναλυτική επεξεργασία, σσ. 20-26.

¹³ Βλ. G. Mathieu, σ. 196.

10. Να αναφέρετε τα στοιχεία τα οποία προϋποτίθενται, για να λειτουργήσει σωστά το πολίτευμα, όπως αυτά προσδιορίζονται από τον ρήτορα στις §§ 13-14¹⁴.
11. Ποια ήταν η τύχη των οπαδών του πατρογονικού πολιτεύματος και των οπαδών της σύγχρονης με τον Ισοκράτη δημοκρατίας, σύμφωνα με τον ρήτορα;
12. Να αναφέρετε με συντομία τα χαρακτηριστικά της «πατρίου πολιτείας» και της δημοκρατίας κατά τους χρόνους του Ισοκράτη, σύμφωνα με τη σύγκρισή τους από τον ρήτορα¹⁵.
13. Ποιοι ήταν οι θεμελιωτές του παλαιού πολιτεύματος και ποια ήταν η προσφορά τους κατά τον Ισοκράτη;
14. Να παρουσιάσετε τις έντεχνες πίστεις των §§ 16-18 και να εξηγήσετε γιατί, κατά τη γνώμη σας, τις χρησιμοποιεί ο Ισοκράτης¹⁶;
15. Ποια απόδειξη χρησιμοποιεί ο ρήτορας για να τονίσει την υπεροχή της «πατρίου πολιτείας» έναντι του νέου πολιτεύματος;
16. *«οὐκ ἔξ ἀπάντων τὰς ἀρχὰς κληροῦντες, ἀλλὰ τοὺς βελτίστους καὶ τοὺς ἰκανωτάτους ἐφ' ἑκάστον τῶν ἔργων προκρίνοντες»:*
 - α) Με ποιον τρόπο, σύμφωνα με τον Ισοκράτη, πρέπει να εκλέγονται οι άρχοντες;
 - β) Ποια ήταν στην πραγματικότητα η διαδικασία εκλογής αρχόντων σύμφωνα με το παλαιό και το νέο πολίτευμα;

¹⁴ Για τον Ισοκράτη τα βασικά στοιχεία που μπορούν να εξασφαλίσουν την ευημερία ενός κράτους είναι η σύνεση, η περίσκεψη και η πίστη στις ηθικές αρχές. Πίστευε όμως ότι οι ηθικές αρχές από μόνες τους δεν αποτελούσαν το μόνο μέσο που θα οδηγούσε στη σωστή πορεία μιας πόλης. Γιατί η πορεία αυτή απαιτεί και σωστή πολιτική οργάνωση, η οποία με τη σειρά της προϋποθέτει αυστηρή προσήλωση στο Νόμο. Επομένως ο ρήτορας δίνει ιδιαίτερη έμφαση στη μορφή και στον τρόπο λειτουργίας του πολιτεύματος. Στην § 16 του Πανηγυρικού άλλωστε θα επισημάνει ότι «τῶν γὰρ Ἑλλήνων οἱ μὲν ὑφ' ἡμῖν, οἱ δ' ὑπὸ Λακεδαιμονίοις εἰσὶν αἱ γὰρ πολιτεῖαι, δι' ὧν οἴκοῦσι τὰς πόλεις, οὕτω τοὺς πλείστους αὐτῶν διειλήφασιν». Αυτή ακριβώς η διαπίστωσή του θα τον οδηγήσει να δηλώσει στον Αρεοπαγίτικὸ ὅτι «το πολίτευμα εἶναι ἡ ψυχὴ τοῦ κράτους». Βλ. G. Mathieu, σσ. 202-203.

¹⁵ Βλ. βιβλίο του καθηγητή, σσ. 301-303.

¹⁶ Να αξιοποιήσετε τις πληροφορίες της εισαγωγῆς του σχολικῶ βιβλίου, σσ. 18-22 και του βιβλίου του καθηγητή, σσ. 20-40.

17. Πώς αντιλαμβάνονταν το ατομικό και το κοινωνικό συμφέρον όσοι ασκούσαν εξουσία κατά τη διάρκεια της «πατρίου πολιτείας» και κατά τη διάρκεια διακυβέρνησης της Αθήνας σύμφωνα με το νέο πολίτευμα;
18. Ποιοι πρέπει, σύμφωνα με τον Ισοκράτη, να επανδρώνουν τις ανώτατες θέσεις του κρατικού μηχανισμού¹⁷;
19. Ποιο αντίκτυπο είχε ο τρόπος άσκησης της διοίκησης στην καθημερινή ζωή των πολιτών και συγκεκριμένα στη θρησκευτική ζωή και στις διαπροσωπικές σχέσεις των πολιτών;
20. Ο Ισοκράτης υποστηρίζει σε ειδικό συμπέρασμα στο λόγο του (§ 28): *«ἀνάγκη γὰρ τοῖς περὶ ὄλων τῶν πραγμάτων καλὰς τὰς ὑποθέσεις πεποιημένοις καὶ τὰ μέρη τὸν αὐτὸν τρόπον ἔχειν ἐκείνος»*. Να εξηγήσετε μέσα από ένα παράδειγμα της καθημερινής ζωής πώς αυτή η θέση μπορεί να εφαρμοσθεί στη σύγχρονη κοινωνική οργάνωση.
21. Να αναζητήσετε στην ενότητα 16-35 τα στοιχεία που μας πληροφορούν για:
 - α) τις ανάγκες μιας αρχαίας ελληνικής κοινωνίας
 - β) τους κανόνες που εξασφάλιζαν ευνομία και ηρεμία στις διαπροσωπικές σχέσεις των μελών της.
22. Να περιγράψετε: α) το «ήθος του ρήτορα» και β) το «ήθος του ακροατή», όπως αυτά διακρίνονται στις §§ 3-35¹⁸.

1.2. Ερωτήσεις ελεύθερης ανάπτυξης και σύντομης απάντησης

1. α) Πιστεύετε ότι οι απόψεις του Ισοκράτη για την ενασχόληση με τις δημόσιες υποθέσεις ισχύουν και στην εποχή μας;
- β) Να δικαιολογήσετε τη γνώμη σας.
2. α) Νομίζετε ότι έχουν εφαρμογή στη σύγχρονη εποχή όσα αναφέρει ο ρήτορας για τη δύναμη και τον πλούτο;
- β) Να δικαιολογήσετε την άποψή σας.

¹⁷ Οι ανώτατες θέσεις του κρατικού μηχανισμού, σύμφωνα με τον Ισοκράτη, έπρεπε να καταλαμβάνονται από όσους είχαν επαρκή ελεύθερο χρόνο αλλά και οικονομική ευχέρεια. Σε όσους ασκούσαν χειρωνακτική εργασία έμενε ως δικαίωμα ο έλεγχος της εξουσίας.

¹⁸ Βλ. σχολικό βιβλίο, σσ. 15, 18-22 και βιβλίο του καθηγητή, «Ρητορικά ήθη», σσ. 27-36.

3. α) Συμφωνείτε με τη θέση ότι το ορθό πολίτευμα είναι η ψυχή της πόλεως;
β) Να δικαιολογήσετε την άποψή σας με παραδείγματα από τη σύγχρονη ζωή.
4. «*δυοῖν ἰσοτήτοιν νομιζομέναιν εἶναι, καὶ τῆς μὲν ταῦτὸν ἅπασιν ἀπονεμούσης, τῆς δὲ τὸ προσῆκον ἑκάστοις*»:
α) Ποια εἶδη ἰσότητας αναφέρει ο ρήτορας στην § 21 και σε ποια αποτελέσματα οδηγεί καθένα από αυτά;
β) Ἐχουν ἀπήχηση στην εποχή μας οι ἀπόψεις του Ἰσοκράτη για την ἰσότητα; Να δικαιολογήσετε τη γνώμη σας¹⁹.
5. α) Θα μπορούσαμε να χαρακτηρίσουμε ως ολιγαρχικές τις ἀπόψεις που διατυπώνει ο Ἰσοκράτης για ὅσους καταλαμβάνουν δημόσια αξιώματα;
β) Να δικαιολογήσετε τη γνώμη σας.
6. α) Ἐχουν εφαρμογή στην εποχή μας ὅσα αναφέρει ο ρήτορας για τις διαπροσωπικές σχέσεις;
β) Να δικαιολογήσετε τη γνώμη σας.

Αρχαία Αγορά. Μνημείο επωνύμων ηρώων

¹⁹ Κρίνεται απαραίτητο να επισημανθεί ότι οι ἀπόψεις του Ἰσοκράτη περί ἰσότητας βρίσκονται πολύ κοντά με εκείνες που διατυπώνει ο Πλάτων στην *Πολιτεία*, 5 60 E: «ἕβριν καὶ ἀναρχίαν καὶ ἄσωτίαν καὶ ἀναΐδειαν λαμπράς μετὰ πολλοῦ χοροῦ κατάγουσιν ἔστεφανωμένας, ἐγκωμιάζοντες καὶ ὑποκοφιζόμενοι, ἕβριν μὲν εὐπαιδευσίαν καλοῦντες, ἀναρχίαν δὲ ἐλευθερίαν, ἄσωτίαν δὲ μεγαλοπρέπειαν, ἀναΐδειαν δὲ ἀνδρείαν».